

1. Гольдберг А.М. Особливості оволодіння учнями молодших класів лексикою рідної мови. – К.: Рад. школа, 1959. – 240 с.
2. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Закон України “Про освіту” (зі змінами, внесеними згідно із законами №608 / 96- ВР від 17.12.1996, ВРР 1997, № 178- XIV від 14.10.98, ВРР 1998, № 48) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1999. – № 9: Законодавство України про загальну середню освіту. – С.13–31.
4. Мельничайко В.Я. Удосконалення змісту і методів навчання рідної мови. – К.: Рад. школа, 1982. – 216 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Проект // Шкільний світ. – 2001. – липень. – С.1–16.
6. Орап М.О. Діяльнісний підхід до розвитку мовлення // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія. – 1997. – №1(3). – С. 140–142.
7. Сирник І.В. Удосконалення мовленнєвого розвитку першокласників у період навчання грамоти // Матеріали науково-практичної конференції “Проблеми і перспективи початкової освіти”. – Глухів, 1999. – С. 33–35.

The article outlines the main stages of future teachers' training to communicative-speech development of junior schoolchildren. In particular it is defined that among the subjects of initial school course the decisive role in training, education and personal development of junior schoolchildren belongs to native language. Because exactly their success in mastering the knowledge of all other subjects, the growth of overall development, raise of the cultural level, expanding of view will depend on abilities and skills of the native language.

Key words: *future teachers' training, language competence, competence, junior schoolchildren, native language, abilities, knowledge, skills.*

УДК 378. 811.161
ББК 81.2Укр-5

Алла Нікіміна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті висвітлено одне з актуальних питань упровадження компетентнісного підходу в навчання лінгвістичних дисциплін у вищій школі. Проаналізовано шляхи формування лінгвокультурознавчої компетентності студентів-філологів – майбутніх учителів української мови і літератури. Автором схарактеризовано лінгвокультурознавчу компетентність у колі суміжних професійно значущих компетентностей студентів; обґрунтовано з погляду лінгводидактики зміст і аспекти лінгвокультурознавчої компетентності студентів-філологів.

Ключові слова: *лінгвокультурознавча компетентність, компетентнісний підхід, лінгводидактика, студенти-філологи, зміст і аспекти лінгвокультурознавчої компетентності.*

Постановка проблеми. Компетентнісний підхід до навчання студентів-філологів передбачає формування в них низки компетентностей, що становлять основу професійності вчителя-словесника. Суть освітнього процесу загалом в умовах такого підходу – це створення відповідних ситуацій і стимулювання дій, що уможливають формування тієї чи тієї компетентності. Лінгводидактика, ураховуючи дослідження педагогіки, психології, психолінгвістики, здійснює пошук ефективних шляхів формування компетентностей, пов’язаних з розвитком мовної, мовленнєвої, риторичної, комунікативної, дискурсної особистостей студента, який у

майбутній професійній діяльності буде розвивати ці особистісні характеристики в учнях. З-поміж методично обґрунтованих компетентностей майбутнього вчителя української мови і літератури обираємо для аналізу лінгвокультурознавчу компетентність, виокремлюючи її з культурознавчої компетентності, що передбачає обізнаність з матеріальною та духовною культурою українського народу й уміннями застосовувати відповідні знання в професійній діяльності. Професійна діяльність словесника потребує обізнаності з культурою народу, представленою насамперед мовою – її лінгвістичними одиницями, насиченими когнітивними й дидактичними функціями.

Аналіз наукових досліджень. Дослідники в галузі педагогіки, соціології, лінгвістики й лінгводидактики (Дж.Равен, О. Овчарук, І. Тараненко, А. Хуторської, Б. Чижевський, Н. Шумарова; З. Бакум, Н. Бібік, А. Богуш, О. Божович, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, Л. Мамчур, О. Семенов, Т. Симоненко, М. Пентилюк та ін.) пропонують тлумачення понять *компетенція* і *компетентність*, що активізовані у зв'язку з міжнародною інтеграцією освіти й компетентнісним підходом до навчання. У роботах учених і педагогів-практиків спостерігаємо неоднозначне тлумачення понять *компетенція* і *компетентність*, ототожнення їх у загальній і професійній лексикографії, непослідовність у мовленнєвому вжитку. Логічним, на нашу думку, є використання цих понять з урахуванням походження слів і своєрідності словотвірних моделей в українській мові (від латинських *competentia* (*competere*) – *досягати, відповідати, прагнути* – *компетенція* і *competens* (*competentis*) – *належний, відповідний* – *компетентність* [7, с. 369]) та усталеної традиції в науковому обігу (*компетенція* – *якість* чиясь, *компетентність* – *властивість* чиясь). Учених цікавлять питання змісту професійної компетентності, методики її формування в майбутніх словесників. Лінгвісти й лінгводидакти (А. Богуш, В. Бадер, Є. Голобородько, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, Н. Остапенко, Т. Симоненко, Л. Синельникова, І. Хом'як та ін.) з'ясовують суть різних видів *компетенції*, характеризують їх структуру, завдання, розробляють методики й технології процесу формування. Про лінгвокультурознавчу (лінгвокультурну) компетентність йдеться в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, у роботах О. Діденка, О. Семенов, Л. Синельникової, С. Скворцової та ін.

Мета статті – окреслити шляхи формування лінгвокультурознавчої компетентності студентів-філологів – майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема виконати такі завдання: схарактеризувати лінгвокультурознавчу компетентність у колі суміжних професійно значущих компетентностей студентів; обґрунтувати з погляду лінгводидактики зміст і аспекти лінгвокультурознавчої компетентності студентів-філологів.

Виклад основного матеріалу. Формування лінгвокультурознавчої компетентності майбутніх учителів-словесників зумовлене компетентнісним підходом до опанування ними лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Майбутні вчителі української словесності мають усвідомити, що ключовою фігурою, відповідальною за організацію навчання та його результативність, є вчитель, від компетентностей якого залежать і перебіг педагогічного дискурсу, і його результативність.

Лінгвокультурознавча компетентність (компетенція) виділена з-поміж ключових у міжнародній практиці освіти: *соціально-політична, міжкультурна, лінгвокультурознавча, інформаційна*; іншомовна ж компетентність громадян об'єднаної Європи містить *граматичну, соціолінгвістичну, стратегічну, дискурсну* компетенції.

Не ставимо за мету в цій роботі аналізувати значення понять *компетенція* і *компетентність*, оскільки в лінгводидактиці вироблене розуміння спільного й відмінного в цих поняттях. Погляди вчених спільні в тому, що *компетенція* як сукупність якостей особистості є вужчим поняттям у порівнянні з *компетентністю* – це володіння людиною *компетенціями*, компетентність має таку обов'язкову ознаку, як результативність [1].

Лінгвокультурознавчу компетентність розглядають у колі суміжних компетентностей, кожна з яких має свій зміст, аспекти функціонування й вимагає пошуку ефективних шляхів її формування. У лінгводидактиці визначають *комунікативну* компетентність як загальне “родове поняття, що містить низку часткових видових понять” [6, с. 116]. До структурних елементів комунікативної компетентності відносять *мовленнєву, мовну, лінгвістичну, прагматичну, предметну, професійно-комунікативну, соціолінгвістичну* та ін. Кожний з цих елементів, взаємодіє з іншими, забезпечує спілкування мовців та реалізує комунікативні наміри в конкретних мовленнєвих ситуаціях. Т. Симоненко визначає комунікативну компетентність учителя як одну зі складників професійної комунікативної компетентності особистості педагога, його загальної освіченості й культури [5, с. 11–19]. Мовленнєву компетентність М. Пентилюк визначає як “інтегральне поняття, що охоплює широке коло особистісних мовних здібностей, знань, умінь і навичок, які забезпечують успішне здійснення мовленнєвої діяльності” [2, с. 169 – 170].

У наукових роботах О. Семеног представлена система *професійної* компетенції майбутнього вчителя-словесника, орієнтована на вироблення цілісної системи навчання, “обов'язковими складниками якої є фундаментальність, глибина, інтелектуальна і практична спрямованість, особистісно- і професійно-орієнтовний характер” [4, с. 32]. Ця система, на думку дослідниці, має бути спрямована на формування в майбутнього вчителя-словесника *лінгвістичної, мовної, комунікативної, фольклорної, літературної, культурознавчої, педагогічної, психологічної, методичної, інформаційної, дослідницької* компетенцій. [4]. *Лінгвокультурознавча* компетентність пов'язана з *культурознавчою*, реалізованою в знаннях матеріальної та духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій і звичаїв рідного народу, уміннях використовувати культурознавчі знання в професійній діяльності.

Нам імпонує таке розуміння культурознавчої компетентності та водночас спонукає до розмежування певних напрямів у її структурі та вивчення вербальних і невербальних засобів презентації культурологічних концептів і категорій. Виходимо з того, що усвідомлення власне національних культурних концептів людиною здійснює внаслідок виокремлення в уяві їх своєрідних ознак, а картину світу формує з уявлень про найближче для людини (родинне, місцеве), загальнонаціональне й загальнолюдське. Це стосується й побутової, і професійної сфери діяльності.

Беручи до уваги розуміння компетентності як комплексної характеристики особистості, виділяємо ключові ознаки (якості) особистості майбутнього учителя-словесника – носія лінгвокультурознавчої компетентності. У формуванні лінгвокультурознавчої компетентності студентів урахуємо дидактичні можливості лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін, що дають змогу виробити відповідні ознаки особистості студента-філолога (змістове наповнення особистості – носія лінгвокультурознавчої компетентності):

1. Професійні знання про вербальні засоби презентації матеріальної та духовної культури народу, насамперед у художній літературі, фольклорі, мовленнєвих

традиціях і звичаях, зразках сучасного живого мовлення в різних сферах діяльності людей тощо.

Так, вироблення лінгвокультурознавчої компетентності в майбутніх учителів-словесників ґрунтується на засвоєнні основних понять лінгвістичних навчальних дисциплін та знанні засад окремих галузей мовознавства, як-от *лінгвокраїнознавство* (вивчення способів фіксації в мові та її знакових продуктах інформації про історію й матеріальну та духовну культуру певного народу шляхом вилучення й систематизації фонових знань); *лінгвокультурологія* (дослідження виявів культури народу в його мові та мовленнєвій діяльності, засобів мовної системи та її дискурсних продуктів, які фіксують культурно значущу інформацію – збережені в колективній пам'яті символічні способи матеріального й культурного усвідомлення світу певним етносом, відтворені в його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, побуті тощо) [3, с. 302–303]; *лінгвокраєзнавство* (учення про мовні явища певного краю з урахуванням поліетнічності його мешканців; комплексне вчення про мовну систему краю, про мову як цілісну систему етнічних груп, що мешкають в одному краї; наука про мовні особливості краян).

2. Уміння визначати зміст лінгвокультурознавчої (а в її межах і лінгвокраєзнавчої) роботи в навчальному процесі, організовувати навчання мови з використанням культурознавчого мовного й мовленнєвого матеріалу.

З метою вироблення таких умінь пропонуємо на заняттях з методики навчання української мови приділяти увагу методичному аналізу культурознавчого та краєзнавчого компонента, під яким розуміємо навчальні матеріали, пов'язані з мовними реаліями України й рідного краю, текстами, що відображають особливості життя земляків, культуру, економіку, традиції краю тощо. Це тексти культурологічної, краєзнавчої тематики, наповнені виховним, естетичним потенціалом. Аналізуючи такі тексти, необхідно звертати увагу на комунікативний контекст, проводити паралелі з іншими подіями чи явищами, висловлювати власні міркування. Культурознавча й краєзнавча соціокультурна тематика відкриває широкі можливості для пошуково-дослідницької роботи написання наукових і творчих робіт тощо.

Студенти усвідомлюють, що завдання до текстів культурознавчого й краєзнавчого спрямування формулюються з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей учнів, типу навчального закладу, профілю навчання, залежать від вимог мовленнєвої та мовної змістових ліній програми, мети уроку чи позакласного заходу, методів і прийомів навчання.

3. Уміння методично адаптувати культурознавчий мовний і мовленнєвий матеріал (здебільшого текстовий) у професійній діяльності, зокрема виділяти його дидактичні властивості, відповідно до програми розробляти для учнів завдання, спрямовані на ефективне формування комунікативних якостей, виховання любові до рідного краю, до України.

Студенти вчаться визначати лінгводидактичні функції тексту – потенційні дидактичні можливості, що можуть бути використані педагогом для досягнення мети всього уроку або для виконання завдань окремих його частин. Лінгводидактичні функції тексту відповідно до триєдиної мети сучасного уроку мови можуть бути *виховними, навчальними, розвивальними*.

До особливо важливих професійних умінь учителя-словесника в педагогічному дискурсі відносимо вміння визначати навчальні й виховні функції текстів, різних за стилем, типом, жанром мовлення, здійснювати аналіз навчального тексту відповідно

до основних лінгводидактичних засад, на які спираються часткові методики в конкретних ситуаціях педагогічного дискурсу (лінгводидактичний аналіз навчального тексту). Студенти філологи опановують методику лінгводидактичного аналізу навчального тексту з метою виявлення в ньому мовних засобів як презентантів культурологічних концептів.

У лінгвокультурознавчій компетентності студентів-філологів виділяємо такі аспекти, як *лінгвістичний, культурологічний, методичний, дискурсний*, що виявляються у відповідних вміннях досліджувати й ефективно використовувати в професійній діяльності мовні одиниці, позначені культурологічними особливостями, мовленнєві етикетні формули, символи та стереотипи, розпізнавати їх навчальний, розвивальний і виховний потенціал, характеризувати особливості використання в педагогічному дискурсі.

Висновки. Отже, визначення лінгвокультурознавчої компетентності студентів-філологів зумовлене компетентісним підходом до навчання, необхідністю посилення вимог до мовної, мовленнєвої, комунікативної підготовки учнів, а відтак і до вдосконалення професійних якостей майбутніх учителів української мови і літератури. Майстерність учителя-словесника ґрунтується на постійному вдосконаленні професійних знань, умінь і навичок, що виявляється в різних компетентностях. Особливість лінгвокультурознавчої компетентності учителів-словесників полягає в професійному вивченні функцій мовних засобів як презентантів культурознавчих концептів у текстах різних стилів, типів, жанрів мовлення, у методичному проектуванні дидактичних функцій мовних засобів.

Лінгвокультурознавча компетентність студентів-філологів розглядається в колі суміжних з нею компетентностей і має притаманні їй змістові ознаки, окреслені в межах цієї статті. Дослідження порушеної проблеми має широку перспективу, оскільки багато питань методики формування лінгвокультурологічної компетентності потребують розв'язання, наприклад, розроблення системи вправ, технологій аналізу тексту й дискурсу в курсах фахових дисциплін, спрямованих на формування лінгвокультурознавчої компетентності, виокремлення особливостей лінгвокраєзнавчої компетентності як складника лінгвокультурознавчої, на основі засвоєння культурної поліетнічності, комплексного вивчення мовної системи певного краю.

1. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
2. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. ст. / Марія Іванівна Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термін. енцикл. / Олена Олександрівна Селіванова. – К. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
4. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми: Мрія-1, 2005. – 404 с.
5. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія / Тетяна Володимирівна Симоненко. – Черкаси : Вид. Вовчок О. Ю., 2006. – 328 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2015. – 320 с.
7. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Вид-во “Довіра”, 2006. – 789 с.

The article includes one of the relevant questions of introduction of the competence approach in studying of language disciplines at high school. The ways of language culture

research competence of students of philology – the future teachers of Ukrainian language, are analyzed. The author characterized the language culture research competence in a group of compatible professional competences of the students; the content and aspects of language culture research competence of students of philology are justified.

Key words: *language culture research competence, competence method, language didactics, students of philology, content and aspects of language culture competence.*

УДК 371.13: 316.454.5:372.4
ББК 74р

Марія Оліяр

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Розкрито зміст педагогічних умов формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх педагогів. Визначено перспективні напрями подальшого дослідження проблеми.

Ключові слова: *вчитель початкових класів, комунікативно-стратегічна компетентність, формування комунікативно-стратегічної компетентності, педагогічні умови.*

Постановка проблеми. В умовах модернізації вищої педагогічної освіти в Україні зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Це зумовлено суспільним замовленням на фахівця, який не лише здатний майстерно навчати молодших школярів мови, але й успішно використовувати її як засіб спілкування з метою розв'язання різноманітних навчально-виховних завдань. Тому проблема формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів загалом і такої її складової, як комунікативно-стратегічна компетентність, є однією з найбільш актуальних у сучасній лінгводидактиці.

У формуванні комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх педагогів вирішальну роль відіграє навчально-виховний процес ВНЗ, якщо для цього створені належні умови. Педагогічні умови формування КСК майбутніх педагогів мають свою специфіку, пов'язану зі змістом професійної комунікативної підготовки майбутніх учителів, з одного боку, та особливостями функціонування початкової школи в Україні на сучасному етапі, з іншого. Тому їх обґрунтування можливе на основі врахування суспільного замовлення на спеціаліста з визначеними характеристиками, освітньо-кваліфікаційних вимог напряму підготовки "Початкова освіта", аналізу змісту та структури комунікативно-стратегічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів розкриті в працях М.Євтуха, І.Зязюна, В.Кан-Калика, Н.Кічук, Н.Кузьміної, Н.Ничкало, В.Семиченка та ін. Шляхи формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених (Л.Бірюк, А.Богуш, М.Вашуленко, О.Гаврилюк, Т.Грітченко, Ю.Караулов, О.Леонтєв, Л.Мацько, І.Нестерова, С.Оськіна, Т.Руденко, О.Семенов, Т.Симоненко та ін.).

Проблему міжпредметної інтеграції та трансдисциплінарності вивчали Ю.Бабанський, В. Коротова, Н.Менчинська, Е.Моносзон, І.Лернер, В.Онищук, М.Скаткін,